

INVENTARISATIE TOONT AAN

Wadvogels bedreigd door tekortschietend beleid

Betrokken landen komen de gemaakte internationale en nationale afspraken ter bestrijding van olie en ter bescherming van kust- en zeevogels onvoldoende na. Dat is de belangrijkste conclusie uit *Olie en wadvogels*, de nieuwste publicatie van de Wetenschapswinkel Biologie van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Duizenden vogels worden jaarlijks het slachtoffer van de olie die vrijkomt bij scheepsongelukken en illegale lozingen. In het pas verschenen rapport worden de effecten van olievervuiling op kust- en zeevogels in het algemeen en op wadvogels in het bijzonder op een rijtje gezet.

Anno 1998 bestaan er heel wat nationale en internationale wetten en overeenkomsten die tot doel hebben olievervuiling op zee te voorkomen of te bestrijden. Naleving en handhaving van het belangrijkste verdrag op het gebied van oliebestrijding, het MARPOL-verdrag, laat echter zeer te wensen over. Dat de huidige regelgeving onvoldoende preventief werkt, blijkt ook weer uit de recente ramp met de olietanker Pallas voor de Duitse en Deense waddenkust. Hoewel de exacte cijfers nog niet bekend zijn, is het duidelijk dat er duizenden liters olie vrijkwamen en dat veel kust- en zeevogels hiervan het slachtoffer zijn geworden.

Olieverontreiniging is doodsoorzaak nummer één van gestrande zeevogels in Denemarken, Nederland en België. Onderscheid kan worden gemaakt tussen chronische en incidentele olieverontreiniging. Chronische verontreiniging wordt veroorzaakt door schepen die olie illegaal lozen op zee. Incidentele olieverontreiniging is het gevolg van scheepsongelukken. Tezamen komt bij chronische verontreiniging vier- tot vijfmaal zo veel olie vrij als bij een scheepsongeval. Het aantal oliesoorten is bijzonder groot en van veel soorten is de samenstelling niet precies bekend. Identificatie wordt hierdoor bemoeilijkt met als gevolg dat de dader bij een illegale lozing vaak vrijuit gaat.

Voor het waddengebied - foerageer-, rust-, ruien broedgebied voor duizenden vogels - vormt het vervoer van olie op de Noordzee de grootste bedreiging. Om te verhinderen dat een eventuele olievlek op de Noordzee de Waddenzee bereikt, moet deze zo snel mogelijk worden afgeschermd en opgeruimd. Door de vaarroutes verder naar het noorden te verleggen, kan de kans op een olieramp in het waddengebied worden verkleind. Verwijdering van olie uit ondiepe kustzeeën met sneelstromend water zoals de Waddenzee is met bestaande mechanische bestrijdingsmiddelen vrijwel onmogelijk. Het toepassen van chemische middelen lijkt evenmin zinvol; deze middelen zijn ook toxisch en de kans is groot dat olie plus detergent samen meer scha-

de aanrichten dan apart. Meer onderzoek is nodig naar de rol van micro-organismen bij biodegradatie in het mariene milieu.

Olieelozingen hebben talrijke effecten op individuele zeevogels. Drijvende olie tast het isolerend vermogen van het verenkleed aan en maakt het foerageren bijna onmogelijk. Het gevolg is dat de getroffen vogel door onderkoeling, uitputting en honger sterft. Als olie in het lichaam wordt opgenomen, kan het maag-darmstelsel worden aangetast en kunnen lever- en nierfuncties worden verstoord. Verder kan olie invloed hebben op de reproductie. Experimenten bij meeuwen toonden aan dat er minder eieren worden gelegd en er minder uitkomen. Uit ander onderzoek blijkt dat één druppel olie al effect kan hebben op de levensvatbaarheid van eendeneieren. Tot slot zijn er aanwijzingen dat oliebesmetting het vermogen van zeevogels aantast om overtollig zout af te scheiden.

Ecologisch gezien zijn de effecten van olievervuiling pas van belang als deze een significante invloed op de populatie hebben. Daarbij gaat het om de effecten op korte en lange termijn en om de mogelijkheden tot herstel. De Waddenzee is uitermate kwetsbaar als het om olievervuiling gaat, doordat deze de hele voedselketen treft. Wadvogels staan boven in de voedselketen en slaan daarom veel toxische oliecomponenten op. De hersteltijd van vogelpopulaties neemt ongeveer twee tot tien jaar in beslag.

Over het nut en de noodzaak van het opvangen, schoonmaken en revalideren van olielachtoffers zijn de meningen verdeeld. Alleen vogels die een reële kans hebben om te overleven, zouden moeten worden gerevalideerd. De rest moet ter plekke worden gedood om verder lijden te voorkomen. Over de successen van de opvangcentra in ons land is weinig bekend. Uit recente ringexperimenten bij Zeekoeten blijkt echter dat het aantal dat na vrijlating overleeft, teleurstellend laag is. Er wordt geschat dat binnen het eerste jaar na vrijlating ongeveer 78% sterft. Om het succes van de asiels werkelijk te kunnen meten, moeten de ringexperimenten worden voortgezet. Ook moet het ringen van vrijgelaten gerehabiliteerde vogels en een strenge registratie daarvan een voorwaarde zijn voor vergunningverlening aan opvangcentra.

Eén der belangrijkste conclusies van dit rapport is dat de betrokken landen zich niet genoeg lijken in te spannen om de gemaakte nationale en internationale afspraken ter bestrijding van olie en ter bescherming van kust- en zeevogels na te komen.

Attie F. Bos & Rixt Smit: *Olie en wadvogels*. Een literatuurstudie naar de effecten van olievervuiling op zeevogels, toegespitst op vogels die voor korte of lange tijd afhankelijk zijn van de Waddenzee. 68 bladzijden, 9 afbeeldingen, 3 tabellen, 1 bijlage (1998). Uitg. Biologiewinkel, Rijksuniversiteit Groningen, rapport 48, ISBN 90 367 0940 7. Prijs f 15,-. Verkrijgbaar bij de Weten-

schapswinkel Biologie (RUG), Biologisch Centrum, Postbus 14, 9750 AA Haren, (050) 363 23 85, fax (050) 363 52 05.

In Sula 12 (2): 41-72 verscheen een artikel 'Olievervuiling en olielachtoffers in Nederland, 1997/98' door Kees (C.J.) Camphuijsen (1998).

Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer

Circa dertig jaar na het verschijnen van de eerste verhandelingen over de vogels van Zuid-Kennemerland van W.J. Akkerman & F. Niesen in 'Het Vogeljaar' 14 (1): 22-82 (zestig bladzijden!) in 1966 en het rapport van P.H. Blekendaal over de vogels van de Haarlemmermeer in 1966-1969 dat in 1970 verscheen, is er een monumentaal boekwerk verschenen over de vogels van deze gebieden. Het beschrijft de vogels in relatie tot het landschap in de noordwesthoek van de Randstad. Dit mooi uitgevoerde boek verschaft niet alleen informatie over de rijke vogelstand van de duinen tussen IJmuiden en Noordwijkerhout en de graslandpolders ten oosten van Haarlem, maar ook veel over de vogels van het stedelijke gebied IJmond en Schiphol en de uitgestrekte akkers van de Haarlemmermeer.

Na een inleidend hoofdstuk begint het boek als een traditionele avifauna met een beschrijving van het landschap. Het eindigt even klassiek met een zeer informatief avifaunistisch overzicht van alle 342 waargenomen vogelsoorten.

In de zeven tussenliggende hoofdstukken komt een veelheid aan onderwerpen aan bod, zoals de regionale geschiedenis van het vogels kijken (en verzamelen), beginnend bij meester Cornelis van Lennep in de 18de eeuw waarover Kees Deelder een interessant artikel schreef in 'Ardea'. Zuid-Kennemerland blijkt een rijke historie op het gebied van vogels en vogelaars te hebben. Jammer dat er daarom in verhouding toch weinig aandacht is besteed aan de velen die zich in de loop der tijd in deze streek met vogels intensief hebben beziggehouden.

Uiteraard volgt een hoofdstuk over de broedvogels. In navolging van een moderne avifauna als 'Broedvogels in Noord-Holland' wordt de vogelbevolking niet per soort, maar in dit geval per type landschap of biotoop beschreven. De indeling gaat uit van de drie hoofdbiotopen duin, stad en polder om vervolgens te worden verijnd. Onder 'stad' bijvoorbeeld worden acht deelbiotopen behandeld (onder andere stadsparken, villawijken). Het hoofdstuk eindigt met een synthese, waarin onder meer een schatting van de totale populatie per soort wordt gepresenteerd. Dit hoofdstuk had een boek op zich kunnen zijn. Hoofdstuk 5 behandelt de vogeltrek. Na een lezenwaardige inleiding komt niet alleen de trek boven land en over zee, maar ook de nachtelijke trek aan bod. Dit laatste aan de hand van de vangstgegevens van de twee vogelringstations (vinkenbanen) die de regio rijk is. Informatieve figuren en prikkelende kaderteksten met record-

tellingen of eerste-aankomst data van zomervogels vragen om te worden vergeleken met eigen bevindingen. Vervolgens worden de overwinterende watervogels behandeld. Tijdens strenge winters blijken IJmuiden en de Amsterdamse Waterleidingduinen een waar toevluchtsoord te zijn.

De beschikbare informatie over slaapplaatsen en stookolielachtoffers is uiteengezet in de hoofdstukken 7 en 8.

Het voorlaatste hoofdstuk bevat een visie op natuur en natuurontwikkeling in het gebied. Tezamen met een drietal voorbeeldplannen en een regionale 'groene lijst' van kansrijke soorten zou een uitdaging moeten zijn voor terreinbeheerders en beleidsmakers om het geschetste toekomstbeeld te verwezenlijken.

Ondanks de hoge informatiedichtheid is het boek prettig leesbaar gebleven. De talloze figuren en tabellen vormen dankzij een uitgekende vormgeving een eenheid met de tekst. Daaraan toegevoegd zijn fraaie foto's (weliswaar vaak wat klein van formaat) en tekeningen, gemaakt door bekende vogelfotografen als Arnold van den Berg, Frits van Daalen, Piet Munsterman en Hans Schouten en begenadigde vogeltekenaars als Chris Braat, Guido van Leeuwen en Roy Slaterus.

Alleraardigst is het bijbehorende gratis zakgidsje (vijftien bladzijden) waarin zestien vogelkijkpunten zijn beschreven. Handig voor mensen die de streek (nog) niet goed kennen. Het is speels vormgegeven en vol bruikbare informatie over welke vogelsoorten je waar en wanneer kunt zien en hoe je daar (met openbaar vervoer) kunt komen.

Het boek is niet alleen voor de vogelliefhebber van deze streek, maar ook van belang voor de regionale natuurbeheerder/beleidsmaker, alsook voor de niet-streekgebonden vogelaar die op zoek is naar een gedegen avifauna.

Geelhoed, S., H. Groot, E. van Huijssteeden, G. van Leeuwen & P. de Nobel (redactie): Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer: 336 bladzijden, 70 zwartwitfoto's, 28 kleurenfoto's, 40 kaartjes, 38 tekeningen, 64 tabellen, 56 figuren (1998). Opgedragen aan familie Bloem. Uitg. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij Utrecht. Prijs f 49,50 (leden KNNV, Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland, Sovon: f 42,50). Te bestellen bij Stichting KNNV Uitgeverij, Postbus 19320, 3501 DH Utrecht, (030) 233 35 44, door f 49,50 (f 42,50 voor leden) over te maken op gironummer 13028 van de KNNV Uitgeverij, Utrecht, onder vermelding van 'bestelling, Vogels in het landschap, boeknummer AV3'.

Boeiende vogels of saaietieten

In 1998 bestond Sovon 25 jaar. Ter gelegenheid daarvan is een boek uitgegeven waarin de auteurs dit jubileum plaatsen in een historisch en maatschappelijk perspectief.

Luit Buurma schreef het voorwoord 'Stilstaan bij vogels' waarna Frank Saris schrijft over 'Een kwart eeuw organisatie Sovon', een historisch verhaal dus waarin veel informatie wordt vastgelegd die anders wellicht voor een deel verloren was gegaan als dit niet was gepubliceerd.

Fred Hustings & Henk van den Brink schrijven hieropvolgend over '25 jaar (en nog wat meer) vogels tellen.' Ook zij hebben veel interessante informatie bij elkaar gebracht.

Jan van der Straaten schreef hoofdstuk 3 over 'Een kwart eeuw vogelaars in een veranderende maatschappij' terwijl hoofdstuk 4 is geschreven door Henk van den Brink & Fred Hustings over 'Vogels toen en nu'. Het boek besluit met 'Koffiedik kijken?', een verklarend woordenlijstje en drie bijlagen.

De illustraties die de tekst begeleiden, zijn afwisselend waarbij foto's van zeven fotografen en tekeningen van eveneens zeven tekenaars.

Bijlage 4 vermeldt de leden van het Dagelijks Bestuur door de jaren heen. De leden van het Algemeen Bestuur worden niet vermeld, maar die kunt u voor een deel vinden in de 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' bladzijde 414 en in de 'Atlas van de Nederlandse Vogels' bladzijde 569. Op het eerste gezicht lukt het boek niet erg aan om er in te gaan lezen, maar eenmaal begonnen zal men door de tekst sterk worden geboeid. Bovendien is er nu gelukkig historisch veel over Sovon vastgelegd.

Sovon (1998): Boeiende vogels of saaië pieten. 25 jaar Sovon Vogelonderzoek Nederland. 95 bladzijden, vele foto's en tekeningen. Uitgegeven door Stichting KNNV Uitgeverij, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht, (030) 233 35 44. Prijs f 24,95 (leden van IVN en KNNV: f 19,50, Sovon-leden f 7,50, zolang de voorraad strekt).

Sovon-leden kunnen het boek bestellen door f 12,- over te maken op postgirorekening 2 905 988 ten name van Sovon, Rijksweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen onder vermelding van 'jubileumboekje'. Bestellingen bij IVN door f 26,50 te storten op postgiro 131 644 ten name van IVN, Amsterdam, onder vermelding van titel van het boek en 'cat. 99'. Leden van de KNNV maken f 19,50 over op bovenvermeld gironummer van het IVN.

Jubileumuitgave van de Vogelwerkgroep Amsterdam

In 1998 vierde de Vogelwerkgroep Amsterdam een jubileumfeest. De werkgroep bestaat namelijk veertig jaar, begonnen bij de KNNV (Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging) en tien jaar als zelfstandige vereniging.

Ter ere hiervan is een speciale jubileumuitgave van hun verenigingsorgaan 'De Gierzwaluw' dat viermaal per jaar verschijnt, uitgegeven.

Hierin worden een aantal gebieden in de Amsterdamse regio beschreven vanuit een vogelhistorisch perspectief. Zo staan er artikelen in over 120 jaar vogels kijken in het Vondelpark, onderzoek naar broedvogels en wintergasten van de noordkant van het Amsterdamse Bos, 16 jaar inventarisatie van de westelijke Lange Bretten bij Halfweg, de huidige stand van zaken van broedvogels van Polder IJdoorn en de toename van stootvogels in de Amsterdamse regio. Daarnaast vindt een nostalgische terugblik op de Diemerzeedijk plaats en besluit het nummer van 84 bladzijden (jaargang 36, nummer 4, 1998) met een historisch artikel (uit 1943) over een op een dak aan Plantage Middenlaan broedende Zilvermeeuw. (zie ook 'De Gierzwaluw' 37 (1): 2).

U kunt deze opgave bestellen door f 17,50 (inclusief ver-

zendkosten) over te maken op gironummer 5 395 861 ten name van het secretariaat Ellen de Bruin, Tweede Wittenburgerdwarsstraat 46, 1018 LP Amsterdam, (020) 624 11 23, onder vermelding van 'jubileumnummer' en uw naam en adres.

Koolmezen laten uit strategische overwegingen soms hun jongen in de steek

Koolmezen laten soms hun legsel in de steek om later in het jaar, of in het jaar daarna, aan een nieuw nest te beginnen. Ze zijn echter minder snel geneigd dit te doen als het eerste nest uit veel eieren bestaat, of als de jongen al wat ouder zijn. Het in de steek laten van een legsel is een strategische beslissing, die op de lange termijn tot een groter gemiddeld broedsucces van een koolmezenpaartje kan leiden.

Dat concludeert dr. Nanette Verboven die werkzaam was bij het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Centrum voor Terrestrische Oecologie (NIOO-CTO) in Heteren. Zij promoveerde op 27 februari 1998 op dit onderzoek aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Koolmezen kunnen twee keer per jaar broeden. Dat doen ze echter lang niet allemaal. Daarnaast komt het ook regelmatig voor dat koolmeesouders hun nest in de steek laten, zodat de eieren niet uitkomen of de pas uitgekomen kuikens verhoeren.

Natuurlijke selectie bevoordeelt de individuen die erin slagen de meeste genen door te geven aan de volgende generatie. Het gaat er dus om zoveel mogelijk gezonde jongen groot te brengen. Het broedgedrag van de Koolmezen roept dan ook een aantal vragen op. Als het mogelijk is om twee nesten groot te brengen binnen een jaar, waarom doen dan niet alle Koolmezen dat? En, wat nog vreemder is, waarom laten ouderdieren hun jongen in de steek?

Verboven probeerde tijdens haar promotieonderzoek een antwoord te vinden op deze twee vragen. Ze bestudeerde daartoe een groep Koolmezen in de bossen op Vlieland. Uit experimenten waarin zij het tijdstip van broeden kunstmatig veranderde, bleek dat Koolmezen alleen aan een tweede broedsel beginnen als ze vroeg met hun eerste broedsel klaar zijn. Hoe vroeg, dat hangt af van het aantal beschikbare rupsen (die nodig zijn als voedsel voor de jongen) en is voor elk jaar verschillend. Koolmezen die laat in het seizoen broeden, maken geen tweede broedsel, omdat het niet veel oplevert of omdat het grootbrengen van de jongen laat in het seizoen een te grote inspanning van de ouders vergt. Daardoor gaan ze verzwakt de winter in en is de kans groot dat ze het volgende jaar niet halen of minder succes hebben met broeden in het volgende seizoen.

Door legfels experimenteel te verkleinen ontdekte Verboven dat ouders een groot legsel minder snel in de steek laten dan een klein legsel. Verder zijn de mezen eerder geneigd om hun legsel te verlaten, als de eieren pas zijn gelegd. In een later stadium is de kans dat een nest wordt verlaten veel kleiner. Verboven concludeert hieruit, dat Koolmezen alleen hun nest ver-

laten als het grootbrengen ervan weinig kans van slagen heeft of uiteindelijk weinig lijkt op te leveren.

Koolmezen die hun nest in de steek hebben gelaten, kunnen het later in het broedseizoen opnieuw proberen, of in het daaropvolgende jaar. Het is daarom mogelijk dat Koolmezen op de lange duur juist meer gezonde jongen grootbrengen door te stoppen met de huidige broedpoging en aan een nieuwe te beginnen. Het lijkt er dus op dat Koolmezen een strategische beslissing nemen als ze hun jongen verlaten.

Nanette Verboven: Multiple breeding in a seasonal environment. 149 bladzijden, 30 figuren, 15 tabellen. Nederlandstalige samenvatting. Proefschrift (1998). Adres auteur: dr. Nanette Marie Lucille Verboven, Department of Biology University of Oulu, P.O. Box 300, 90401 Oulu, Finland, telefoon +358-8-5531250, fax +358-8-5531061.

Birds of the Indian Subcontinent

Met de komst van deze 'gids' wordt een hiaat weggenomen. Immers, de steeds groeiende stroom vogelaars met bestemming het Indiase subcontinent moest zich tot dusver behelpen met onvolledige veldgidsen, die ook kwalitatief te wensen overlieten. Afgezien van de in 1983 verschenen, niet te torsi compacte editie 'Handbook of the Birds of India' van Salim Ali & Ripley en de moeilijk toegankelijke 'Pictorial Guide to the Birds of the Indian Subcontinent' van hetzelfde duo, bestond tot dusver geen gids waarin de vogelaar alle vogels van het enorme subcontinent kon aantreffen. Dankzij Carol & Tim Inskipp (A Guide to the Birds of Nepal) en de BirdLife-medewerker Richard Grimmett (Important Bird Areas of Europe) kunnen vogelaars nu prima gedocumenteerd afreizen, waarbij ze overigens wel op enig volume moeten rekenen. Want om de bijna 1300 soorten van India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Bhutan en de Malediven behoorlijk door te nemen en af te beelden, bleek een kloek boek van bijna negenhonderd bladzijden nodig. Door te stellen dat deze zwaargewicht uitgave thuishoort in zijn serie 'Helm Identification Guides', bleef de uitgever niet vrij van understatement. Zulks zij hem vergeven, want 'Indian Subcontinent' is niet alleen kwantitatief een geweldige uitgave, maar ook kwalitatief. Voor de 153 kleurenplaten leverden twaalf vogelschilders werk, waaronder Alan Harris, Peter Hayman en de Belg Gerald Driessens. De meeste platen zijn fijn om naar te kijken en, naar verwachting, prima te gebruiken in het veld. Ze staan gegroepeerd direct achter de inleidende hoofdstukken, waaronder een lang relaas over 'conservation', een hoofdstuk dat weinig vreugde biedt, want ook in India met zijn bijna een miljard mensen ging en gaat veel mis. De soortbeschrijvingen nemen ruim vijfhonderd bladzijden in beslag. Per soort is bij de tekst een verspreidingskaartje en voorts zijn de veldkenmerken bij verschillende kleden, geluid, biotoop en gedrag, verspreiding en status weergegeven alsmede een literatuurreferentie. De tekst is bondig maar gaat goed op de stof in.

De auteurs hebben met dit werk een ontzagwek-

kende prestatie geleverd, waarvoor alle 'India-vogelaars' hun erkentelijk zullen zijn. Aannemelijk is dat de komst van 'Birds of the Indian Subcontinent' nog meer vogelaars zal stimuleren ter plekke op stap te gaan. Daarvan zullen ze geen spijt krijgen.

GLO.

Richard Grimmett, Carol Inskipp & Tim Inskipp: Birds of the Indian Subcontinent. 888 bladzijden, 153 kleurenplaten van Clive Beyers, Daniel Cole, John Cox, Gerald Driessens, Carl D'Silva, Martin Elliot, Kim Franklin, Alan Harris, Peter Hayman, Craig Robson, Jan Wilczur en Tim Worfolk (1998). Uitgever Christopher Helm, A. & C. Black (Publishers) Ltd., 35 Bedford Row, Londen WC1R 4JH, Engeland. ISBN 0-7136-4004-9. Prijs £ 50.00. In Nederland circa f 175,-.

A HANDBOOK OF FIELD IDENTIFICATION The Raptors of Europe and The Middle East

Afgezien van het feit dat er een plank is te vullen met werken over stootvogeldeterminatie, keken vogelaars uit naar de komst van Forsman's 'Raptors'. Toen het boek herfst 1998 uitkwam (uitgever Poyser rubriceert het als een 1999-uitgave), was de nieuwsgierigheid groot of het werk een stap vooruit zou betekenen op gebied van het boeiende maar niet lichtvaardig op te nemen vraagstuk van stootvogeldeterminatie. Het in 1974 ook bij Poyser verschenen 'Flight Identification of European raptors', leek destijds een onvertrefbare mijlpaal en daarna verschenen er nog 'Birds of prey of Britain and Europe' (1984) van Benny Gensbøl en eerdere studies van de auteur zelf.

Wie deze 'Raptors' legt naast 'Flight Identification' raakt verbluft over de vooruitgang die in de afgelopen kwart eeuw viel te boeken in kennis op gebied van veldkenmerken, van leeftijd- en seksbepaling van vogels en vooral ook ten aanzien van vogelfotografie. Want bij hetgeen deze 'Raptors' ons laat zien aan fotomateriaal, wrijft men zich de ogen uit. Het is nogal een beslissing om in een 'Handbook of Field Identification' met foto's te werken. De schrijver moet er dan wel heel zeker van zijn dat hij superbe materiaal ter beschikking krijgt. Er zijn immers met tekeningen alle veldkenmerken nauwkeurig, desgewenst extra aangezet aan te geven, waardoor er dan afbeeldingen uit de bus komen die de vogelaar in het veld zelden ziet. Foto's zijn meer in overeenstemming met situaties waarmee de vogelaar te doen krijgt.

Forsman illustreert de 43 behandelde soorten met meer dan zevenhonderd kleurenfoto's, volgens hemzelf en de uitgever de beste die waren te vinden (Hans Gebuis, Arnoud van den Berg en Karel Mauer houden onze nationale fotofaam hoog). Dat betekent zeventien foto's per soort. Er waren van problematische soorten of stootvogels met opvallend in het veld herkenbare leeftijdsclassen veel foto's, zoals de Wespandief met 22 foto's en Grauwe Kiekendief met 28 foto's. Om bijzonder specifieke veldkenmerken aan te geven zijn er toch ook ruim zeventig tekeningen, zowel in kleur als zwartwit opgenomen in het boek.

De tekst is uitgewogen en gericht op de soortenmerken. De auteur neemt apart door hoe de soort zich vliegend ver weg, vliegend dichtbij en zittend presenteert. Voorts komen natuurlijk uitgebreid aan bod het verenkleed per sekse, leef-tijden, ruikleden en dan was er een goed idee om de soorten waarmee verwarring kan voorkomen, overzichtelijk, soort voor soort door te nemen.

Forsman's 'Raptors' is een boek om aan te schaffen, ook indien men niet direct op het punt staat af te reizen naar de Bosporus, Eilat, Falsterbo of Gibraltar. Degene die de studie aanschafft, moet wel nagaan of de foto's correct zijn afgedrukt. Er schijnen exemplaren te zijn waarbij dat niet het geval is. De uitgever ruilt het boek dan om.

GLO

Dick Forsman: *The Raptors of Europe and The Middle East. A Handbook of Field Identification*. 589 bladzijden, ruim 700 kleurenfoto's en 70 tekeningen (1999). Uitgever T. & A.D. Poyser, 24-28 Oval Road, Londen NW1 7DX, UK. ISBN 0-85661-0984. Prijs £ 29.95. In Nederland circa f 100,-.

Broedresultaten van eieren van Muskuseend en energiehuishouding van eendenkuikens

De Mozambikaanse diergeneeskundige Mohamed Harun, staf lid van de Universiteit van Maputo, promoveerde op 10 september 1998 in Utrecht op een onderzoek naar de eerste levensfase van de Muskuseend (*Cairina moschata*). Harun ontdekte dat Muskuseenden die pas uit het ei zijn gekropen, vooral in de problemen komen door een combinatie van ondervoeding en koude.

Tijdens zijn experimenten in de laboratoria in Utrecht concludeerde Harun dat een omgevingstemperatuur van onder de tien graden voor pas uitgekomen Muskuseenden fataal kan zijn. Omdat goed gevoede eenden de lage temperaturen beter kunnen verdragen, is het advies van Harun aan de Mozambikanen even eenvoudig als wetenschappelijk onderbouwd: voer jonge Muskuseenden de eerste weken na hun geboorte bij en dan zal hun overlevingskans aanzienlijk toenemen.

Harun rekent af met het in Mozambique heersende geloof dat slechte broedresultaten van de Muskuseend samenhangen met de afwezigheid van zwermwater. Zijn onderzoek is een goed voorbeeld van wetenschappelijk onderzoek, dat direct in de praktijk bruikbaar is.

Muskuseenden zijn bruikbare scharreldieren op het Afrikaanse platteland. Ze ruimen afval op en leveren eieren en vlees. Het is alleen jammer dat ze de eerste drie weken vaak niet overleven.

M.A.S. Harun: *Hatchability Muscovy Duck (Cairina moschata) eggs and energy metabolism of ducklings in a tropical climate*. 131 bladzijden, 22 figuren, 18 tabellen. Engelse, Nederlandse en Portugese samenvatting (1998). Proefschrift. Het is telefonisch te bestellen (030) 253 65 70 bij de Universiteitsbibliotheek Utrecht, Afdeling Collectie-administratie. Het wordt dan toegezonden, vergezeld van een acceptgiro. De prijs bedraagt f 17,95 (inclusief verzend- en administratiekosten).

Field Guide to the Birds of the Middle East

Het Midden-Oosten bezit een fascinerende avifauna met een voor vogelaars magische aantrekkingskracht. Heeft men eenmaal door Turkije gereisd of tijdens de voorjaarstrek in Eilat gestaan, dan wil men terug en verder. Voor deze lieden verscheen in 1996 een veldgids die geenszins onderdoet voor het niveau gidsen waarmee wij gewend zijn te werken in Europa, territoriaal sluit deze gids trouwens prima aan. De studie bestrijkt het gebied gelegen van Turkije en Iran in het noorden tot Oman en Jemen in het zuiden. De platen zijn uitstekend en de tekst is alomvattend. Vergeleken met het in 1988 verschenen 'Birds of the Middle East and North Africa' is dit werk een belangrijke stap vooruit en stellig ook waardevol voor degenen die niet morgen meteen afreizen richting Midden-Oosten.

GLO.

R.F. Porter, S. Christensen & P. Schiermacker-Hansen: *Field Guide to the Birds of the Middle East*. 460 bladzijden, 112 kleurenplaten van A. Birch, J. Gale, M. Langman & B. Small, beschrijving van 722 soorten (1996). ISBN 0-85661-076-3. Uitgever T. & A.D. Poyser, 24-28 Oval Road, Londen NW1 7DX, Engeland. Prijs £ 29.95. In Nederland f 90,45.

A Field Guide to Birds of The Gambia and Senegal

De stroom vogelaars die tijdens het winterhalfjaar vanuit Europa richting West-Afrika afreist, neemt snel in omvang toe. Vaak vormt 'The Gambia' het reisdoel. Met zijn oppervlakte van 11.295 km² vormt deze geheel door Senegal omgeven rivierstaat één van de kleinere landen, maar de vogelrijkdom is er enorm. In de Senegambiaanse regio (het gebied van Senegal en Gambia samen, red.) zijn ruim 660 vogelsoorten vastgesteld, waarvan 540 soorten ook in Gambia voorkomen. Van dit aantal is eenderde trekkers uit de Palearctic. De rijke avifauna dankt de voormalige Britse kolonie aan een keur van biotopen. Voor de uit Europa afkomstige vogelaar is het natuurlijk een extra charme 'zijn' palearctische broedvogels in hun winterkwartier te ontmoeten. Daarnaast echter kan hij speuren naar Ethiopische ornithologische delicatessen als Pels Visuil en Watertrapper. Stellig gaat Gambia in navolging van de Britten, voor Nederlandse vogelaars een geheide bestemming worden. De Engelsen zorgden al voor een behoorlijke ornithologische infrastructuur, compleet met een Gambian Ornithological Society en lokale birdclubs waarvan de 'Tanji Birders' er een is. Clive Barlow, een van de auteurs van de hier besproken gids, vestigde zich in Gambia in 1985. Barlow leidt vogelsafari's door de rivierstaat, maar velen kijken er op hun eentje rond. Individueel of groepsgewijs, voor een bezoek is deze veldgids onontbeerlijk.

GLO.

Clive Barlow, Tim Wacher & Tony Disley: *A Field Guide to Birds of The Gambia and Senegal*. 400 bladzijden. 48 kleurenplaten van Tony Disley. (1997). ISBN 1-873403-32-1. Uitgever Pica Press, The Banks, Mountfield, nr. Robertsbridge, East Sussex TN32 5JY, Engeland. Prijs £ 26.00. In Nederland circa f 80,00.